

Kalmthoutse Heide

Natuur herleeft door Vlaams Kuddeschaap

Een grote brand woedde vorig jaar in één van de oudste natuureservaten van België. Vlaamse Kuddeschapen werken er nu aan het herstel. Ze vreten de snelgroeiende grassen weg, waardoor heideplantjes de kans krijgen om te ontkiemen. Over een paar jaar zal de Kalmthoutse Heide in volle glorie zijn hersteld.

Zwartgeblakerd zag het landschap eruit na de brand van 25 mei 2011. Volgens de eerste schattingen had de vuurzee 600 hectare van de Kalmthoutse Heide in zijn greep. Later blijkt na gps-metingen dat 448 hectare is vernietigd. Het verlaagde cijfer maakt de ramp niet minder erg, want al met al is een derde van het oppervak van het Belgische natuureservaat, dat sinds 1941 wordt beschermd, verwoest.

De beheerders van het gebied willen de natuurwaarden herstellen. Sinds jaar en dag helpen schapen er de zeldzame biotopen met voedselarme vennen, vochtige heide en landduinen in stand te houden. De laatste tien jaar grazen er tevens Gallo-way-runderen. "Samen houden zij het heidelandschap open", vertelt Veerle Mees van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), dat het grootste deel van het park beheert. "Zij zorgen ervoor dat

struikhei jong en vitaal blijft. Ook houden zij het dominerende pijpenstrootje in toom en zorgen zij voor afwisseling en structuurverschillen in de vegetatie."

UITBREIDING KUDDE

Voor de natuurbrand telde de kudde op de Kalmthoutse Heide 400 schapen. Dat aantal is lang niet genoeg om de snel opschietende grassen op de verschroeide terreinen weg te grazen. Die grassen verhinderen heideplantjes en andere bijzondere vegetatie op te komen. De kudde is daarom uitgebreid naar 600 dieren.

"Vroeger deden wij de begrazing met eigen personeel, maar dat is niet zo handig", zegt Mees. "Sinds twee jaar werken we met een zelfstandig herder, Ludo Van Alphen." Bij hem is het werk in vertrouwde handen. Van Alphen voelt zich namelijk sterk verbonden met het natuureservaat. "Ik ben in Kalmthout geboren en als scholier raakte ik al bevriend met de toenmalige herder. Ik heb veel van hem geleerd. Inmiddels zit ik 27 jaar in het vak als biologische herder."

Van Alphen heeft een negenjarige overeenkomst met het ANB. Hij vindt een langdurig contract van groot belang voor zijn begrazingsbedrijf. "Er zijn heel wat vergunningen nodig en investeringen te doen. Je moet stallingen afschrijven en getrainde herdershonden gebruiken. En om 600 schapen te laten grazen, heb je 800 dieren nodig. Je moet ook herders in

Veerle Mees en Ludo van Alphen willen de natuurwaarden van het gebied herstellen.

De gehoede kudde op de Kalmthoutse Heide. De sporen van de brand zijn nog goed zichtbaar.

dienst nemen, want alleen gaat het niet. Mijn bedrijf is nu helemaal gericht op en georganiseerd voor de begrazing van de Kalmthoutse Heide.”

OUD BELGISCH RAS

Van Alphen zet op de Kalmthoutse Heide het Vlaams Kuddeschaap in. “Dit ras is ontstaan uit oude Belgische rassen. Er zitten lijnen in van oude Vlaamse, Kempense en Ardeense rassen, evenals rassen uit Entre-Sambre-et-Meuse. Het Vlaams Kuddeschaap is niet geselecteerd op melk- of vleesproductie, maar om in moeilijke omstandigheden op onvruchtbare gronden te overleven. Dat is kenmerkend voor de rassen die van oudsher in de Kempen werden gehoed.”

Ruim tien jaar houdt de herder een door het Vlaams Gewest erkend stamboek bij via de Stichting Levend Erfgoed (SLE). “We willen de goede oude genen behouden van schapen die van oudsher werden gehoed. Eeuwenlang vonden kuddes hun weg langs de Venray-route van het huidige Nederlands Limburg naar Antwerpen en verder naar het zuiden om uiteindelijk in Parijs op tafel te belanden. Er was een spontane inmenging van diverse rassen, maar het waren allemaal overlevingsrassen.”

Mees wijst erop dat het gebruik van een oorspronkelijk gehoed ras voor ANB een voorwaarde was voor de overeenkomst met de herder. “Deze schapen halen uit het pijpenstrootje belangrijke voedsel-

stoffen. Door de omstandigheden groeien ze wel trager dan vleeschapen, lammeren ze later af en brengen ze slechts één lam voort.”

BEGRAZINGSPLAN

De kudde loopt op de Kalmthoutse Heide van mei tot oktober; in de winter staan ze op stal. Volgens het begrazingsplan wordt in bepaalde verbrande zones aan stootbegrazing gedaan. De schapen lopen geen gezondheidsrisico's wanneer ze koolstof van de afgeblakerde heide binnenkrijgen, weet Van Alphen na advies van enkele gespecialiseerde dierenartsen. De grazers voorkomen vergrassing, waardoor het vlot opkomende pijpenstrootje de trager ontkiemende heideplantjes niet kan verdringen. Ze knabbelen er bovendien aan opschietende berkjes, wat hetzelfde positieve effect heeft als snoeien.

Door de intensieve en continue begrazing keert de heide er alweer terug. Daarnaast zijn ook insecten als de heivlinder en heideblauwtje signaleerd. “Herder zijn is

een echte natuurbeleving”, aldus Van Alphen. “De schapen helpen de natuur op gang. Door het grazen jagen zij insecten op, die weer de eerste zwaluwen aantrekken. Die verkennen het gebied en gaan dan de andere halen. Het is echt boeiend om dat allemaal te zien en te beleven.” Op de Kalmthoutse Heide komt de natuur langzaam opnieuw in evenwicht. De grootste ecologische ramp ooit in Vlaanderen vernietigde namelijk naast het heidelandschap ook de habitat van onder meer de zeldzame gladde slang, heikikker, heidesabelsprinkhaan en bijzondere broedvogels als boomleeuwerik, zwarte specht en nachtzwaluw. Tevens werden bedreigde planten als gevlekte orchis en beenbreek verwoest.

Het duurt nog jaren voordat de Kalmthoutse Heide volledig is hersteld. Toch hebben Van Alphen en Mees daar alle vertrouwen in. Want na de voorlaatste grote brand in 1996, toen 330 hectare ernstig werd beschadigd, toonde het natuurreserveaat ook zo veel veerkracht. <<

Het Vlaams Kuddeschaap kan goed overleven op onvruchtbare gronden.

Uniek natuurgebied

De Kalmthoutse Heide is onderdeel van Grenspark De Zoom - Kalmthoutse Heide. Dit is het enige grensoverschrijdende natuurpark. Het beschermde gebied ligt in de Nederlandse provincie Noord-Brabant en de Belgische provincie Antwerpen, op het grondgebied van de gemeentes Woensdrecht, Kalmthout en Essen.

Het Grenspark van 6000 hectare biedt een landschap met bos, heide, stuifduinen en vennen. In het gebied liggen landbouwenclaves met weilanden. Het natuurreserveaat is in eigendom van ANB en Natuurpunt (Vlaanderen), Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer (Nederland), omliggende gemeentes en particuliere eigenaren.

De Kalmthoutse Heide is circa 1400 hectare groot en staat bekend om zijn grote soortenrijkdom. Een brand legde vorig jaar een derde van het areaal in de as.